

Landschapsbeheer Zeeland

- Donderdag 1 juni Uiterste inzenddatum fotowedstrijd SLZ logo
- Donderdag 1 juni Excursie natuurgebiedjes Mannee en Goese Diep – Goes
- Dinsdag 6 juni Cursus bomen en struiken herkennen (zomercursus)
- Zaterdag 10 juni Jubileumfestival (en voor genodigden symposium & vrijwilligersbijeenkomst) - Zaamslag
- Maandag 12 juni 2^e bijeenkomst DZN 'Veilig Vrijwilligerswerk'
- Zaterdag 17 juni Midzomerochtendwandeling (05.00u)- Zuid-Beveland
- Dinsdag 11 juli Cursus ecologisch maaibeheer
- Di 26 september Cursus 'Het Zeeuwse Boerenerf' module 1: Natuur - hybride
- Vr 29 september Fruitpersdag - Kraaghoeve Terneuzen
- Dinsdag 3 oktober Cursus 'Het Zeeuwse Boerenerf' module 2: Cultuur - hybride
- Dinsdag 10 oktober Cursus Veldhulpverlening
- Zaterdag 7 oktober Cursus 'Het Zeeuwse Boerenerf' module 3: Praktijkdag – op locatie ntb
- Oktober ARBO cursus De Zeeuwse Natuur – Zeeuws-Vlaanderen
- 3-4 november Natuurwerkdag – diverse locaties in heel Zeeland
- Zaterdag 11 november De 4 jaargetijden van de Hoogstamfruitboom – Winter – op locatie ntb

Sommige activiteiten zijn nog onder voorbehoud. Houd onze website in de gaten voor actuele informatie over het wel of niet doorgaan van cursussen en activiteiten.

Kijk op www.zeeland.com/visit voor meer informatie over activiteiten in de Zeeuwse natuur en tips voor o.a. wandel- en fietsroutes.

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

COLOFON

NR. 2 | ZOMER – 2023 | LANDSCHAPSBEHEER ZEELAND JAARGANG 37 | ISSN NUMMER 2589-8159

Een uitgave van Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ). SLZ zet zich in om samen te werken aan het landschap van Zeeland door het behoud, beheer en aanleg van landschapselementen. SLZ wordt financieel gesteund door de Provincie Zeeland en de Postcode Loterij.

Redactie:

De redactie bestaat uit Lucien Calle, Sandra Dobbelaar, Iman Labruyère en Paulien van 't Westeinde.

Foto omslag: Bakkeet van boerderijcomplex jubileumfestival Zaamslag
Foto: Paulien van 't Westeinde

Foto inzet: Dakconstructie dwarsdeelschuur jubileumfestival Zaamslag
Foto: Paulien van 't Westeinde

Opmaak en druk:

Drukkerij Zoetewij, Yerseke – Oplage 1550 ex.

Abonnement

Wilt u ons steunen? Dat kan al voor €15 per jaar, als dank krijgt u drie edities per jaar van dit tijdschrift. Bel naar SLZ of geef dit direct door via www.landschapsbeheerzeeland.nl/tijdschrift

SLZ wordt financieel gesteund door de Nationale Postcode Loterij en Provincie Zeeland.

Giften, schenkingen of legaten

Wilt u een financiële bijdrage leveren aan het beheer en behoud van het prachtige cultuurlandschap van Zeeland? Wij zijn erg dankbaar voor iedere bijdrage! Wilt u met uw gift een specifiek doel steunen, neem dan contact op met SLZ. SLZ is een erkende goede doelen organisatie en heeft de ANBI-status.

Advertenties:

Ook uw advertentie in dit kwartaalblad? Bel SLZ voor de mogelijkheden of kijk op www.landschapsbeheerzeeland.nl/tijdschrift

Redactie- en bezoekadres:

Klein Frankrijk 1
4461 ZN Goes
Tel. 0113-230936
Mail: info@landschapsbeheerzeeland.nl
Website: www.landschapsbeheerzeeland.nl
Banknummer: IBAN NL93RABO 0380 5172 56

Op deze uitgave zijn ons privacy statement en algemene voorwaarden van toepassing; deze zijn te vinden op de website van SLZ. Dit blad is gedrukt op chloorvrij gebleekt papier afkomstig uit verantwoord beheerde bossen en wordt verstuurd in een biologisch afbreekbaar folie.

“Vrijwilliger bij SLZ, dat staat al 13 jaar op mijn LinkedIn-account.”

Hans Bostelaar en Wim Roose (r)

Vrijwilliger aan het woord

Tekst en foto: Wim Roose

Ik “begon” bij SLZ met het inventariseren van landgrenspalen en -stenen aan de Belgisch Nederlandse grens. Dat is vanuit Vlissingen nogal wat heen en weer gereis en de meesten waren al bekend. Dus heb ik het wat dichterbij gezocht. Grenzen zijn tenslotte niet meer dan wat lijnen op een kaart. Tiendpalen, en dan met name op Walcheren, daar was weinig over bekend bij de meeste mensen en ze waren zeker niet zichtbaar. Samen met Hans Bostelaar zijn we op zoek gegaan naar deze tiendpalen. Zelf had ik toen ook geen enkel idee wat ons te wachten stond. Op deze tochten kwamen we veel meer palen tegen en beperkten we ons niet meer alleen tot Walcheren. We liepen tegen allerlei palen aan, zoals erpalen, gemeente-grenspalen, stoeppalen, enz. Het geeft een goed gevoel om deze cultuurhistorische elementen weer “op de kaart” te kunnen zetten.

Bijna alle palen hebben hun oorspronkelijke functie verloren. Zoals de polderpalen op Noord-Beveland, ze staan er nog steeds soms scheefgezakt en we rijden er gewoon langs. Uiteraard geldt dit ook voor de tiendpalen op Walcheren, soms verscholen in de berm of als schamppaal tegen een schuur. Hans Bostelaar en ik en tegenwoordig ook Wilbert Dingemans, zijn dan best trots als we weer een stukje erfgoed in de belangstelling hebben gebracht. Naast dit doorlopende project hebben Hans en ik nog veel andere onderzoekjes gedaan voor SLZ door heel Zeeland. Zoals inventariseren van oude begraafplaatsen waar ook oude significante grafstenen worden geruimd. Of het beschrijven van oude boerderijen. Ook hier weer om onze Zeeuwse cultuurelementen zichtbaar te houden. Al deze gegevens zijn terechtgekomen op de cultuurhistorische waardekaart van de Provincie en voor iedereen te raadplegen.

Vrijwilligers zijn onmisbaar voor het Zeeuwse cultuurlandschap. Wil je zelf ook vrijwilliger worden? Kijk op www.natuurwerkzeeland.nl voor vacatures.

boerderijcomplex Eben Haëzer Zaamslag. Foto: Google streetview

Zeisen. Foto: Wil Friedrich

Inhoud

- De commerciële pruiementcultuur in Zeeland tussen 1900 en 1940 4
- Ons landschap nog mooier 8
- Jubileumfestival 12
- Revisie van een regio binnen het wandelnetwerk.....14
- Werken met de zeis in het landschap 16
- Thema-ommetjes meer beleefbaar 18
- Fietsen in Zeeland 22
- De waarde van historische begraafplaatsen 24
- Zes jaar PARTRIDGE: wat hebben we bereikt? 26
- Anekdote uit 40 jaar SLZ: Oude sok. 29
- Voortgang Exotenproject 30
- Kort Nieuws 34
- Vrijwilliger aan het woord 35
- Agenda 36

De commerciële pruimenteelt in Zeeland tussen 1900 en 1940

Tekst: Joan van der Velden

Op 1 februari 1953 werden grote delen van ons land overspoeld door het koude en zoute zeewater. De watersnoodramp was een feit. De natuur liet zien wat voor vernietigende kracht ze in huis had. Terwijl, als we er kritisch naar kijken, de natuur gewoon deed wat ze altijd deed. Sterker nog, Zeeland heeft haar vorm juist te danken aan het constante overspoelen waardoor het gebied opgehoogd werd met zand en klei. De bron van onze vruchtbare grond.

Zeeland is op fruitgebied vooral bekend van appels, peren en zwarte bessen. Maar tussen 1900 en 1940 was ook de commerciële pruimenteelt van belang. In diverse kranten (Goessche Courant, De Zeeuw, Zierikzeesche Bode en de Provinciale Zeeuwsche Courant) uit de periode 1900-1940 is bij 'veilingnieuws' informatie te vinden over pruimenrassen op de veilingen van Goes, Kapelle-Biezelinge en Tholen. In de jaren 1900-1920 is het aanbod, zowel in kwantiteit als in variëteit, beperkt en bestaat het aanbod vooral uit 'regionale' pruimen. In de periode 1920-1940 loopt het aanbod op, maar zien we vooral ook dat het aantal pruimenrassen wat wordt aangeboden veel breder is en dat 'mondi-

Veiling-Versameling Zuid-Beveland te Goes.

Groote Veiling van 1 Augustus.

Aardappelen voor binnenland f 5,40 a f 7, voor buitenland f 6 a f 7,70, Poters voor binnenland f 3 a f 4,40, alles per 100 K.G.

Veiling van 2 Augustus

Kleine Veiling.

Yellow Transparent f 19 a f 39, Duchesse d'Oudenburgh f 25, Zomerappels f 30, Mr. Gladstone f 30, Glasappels f 30, Rode Zomer-Perzikappels f 17 a f 28, Tarweappels f 19 a f 32, Rode Astrakan f 21 a f 28, Straloplingen f 21, Zomersagties f 21 a f 25, Zoete Pietjes f 16 a f 23, Beauty of Bath f 22, diverse Appels f 15 a f 30, afval appels f 7 a f 17, Omskinderen f 21 a f 38, Précoc de Trévoux f 20 a f 28, Groninger Bergamotten f 11 a f 15, Poire Madame f 11 a f 29, Zomer-Louwtjes f 18 a f 22, Keizerinnen f 12 a f 20, Sulkerperen f 19 a 22, Haerperen f 17, diverse Peren f 13 a f 22, Kroetperen f 13 a f 17, vroege Oranjepruimen f 62 a f 66, Princepruimen f 62 a f 67, Okkelanen f 47 a f 63, Engelsche Krozen f 48, diverse Pruimen f 49 a f 66, Morellen f 57, Aardbeien f 20, witte Bessen f 36, rode Bessen f 43 a f 45, Wegenaarsboonen f 8 a f 11, Aardappels f 5 a f 7, alles per 100 K.G., Rode Kool f 25, Angurken 31 ct., Komkommers f 5 a f 6, alle drie per 100 stuks.

Veilingnieuws uit de Goessche Courant van augustus 1919.

ale' pruimensoorten en rassen te koop worden aangeboden (tabel pag. 7). Ook zie je dat steeds meer de reguliere naam in het veilingnieuws wordt gebruikt; in 1919 is bijvoorbeeld opgenomen de naam 'Vroege Oranjepruim' en in 1936 'Early Laxton'. Een voorbeeld van een meer 'mondiale' soort is Burbankpruim ofwel Golden Japan. Dit is een uit Japan geïmporteerde pruim die ook tot een andere soort behoort dan de meeste in Nederland geteelde pruimen. Omdat bij het aanbod in de kranten vaak de regionale naam of een oude benaming wordt gebruikt is in dit artikel tevens de (waarschijnlijke) naam van de oranjelijst opgenomen. De Oranjelijst geeft een overzicht van landbouw- en tuinbouwrassen die werden geteeld in de periode vanaf 1850 tot aan de Tweede Wereldoorlog en opgesteld in opdracht van het Centrum voor Genetisch Onderzoek in

Een oude plaat van de Burbankpruim (Golden Japan) uit de Report of Pomologist, U.S. Dept. of Agriculture uit 1891.

Nederland (CGN). Volgens het CGN zijn van de 114 rassen van pruimen uit oude catalogi van Nederland er momenteel nog maar 63 aanwezig.

Foto: Paulien van 't Westeinde

Vrijwilliger van Fruitteeltmuseum Kapelle Henk Polderman uit Kapelle woonde vroeger in de buurt van 'De weg naar het Stomme Kruis', een zijweggetje van de Dijkwelseweg in Kapelle. Langs het doodlopende stukje van die weg ten zuiden van het spoor staan verschillende fruitbomen waaronder de Oranjepruim die vroeg is uitgebloeid (maart)! Hij heeft deze zelf nog geplant.

ALLROUND BEDRIJF NIEUW ARENDSRUST

- MINIKRAAN VERHUUR & RUPSUMPER
- COMPACT TREKKERWERK
- KETTINGZAAGWERK
- GROND & STRAATWERK

Adriaan Langebeek
Rijkebuurtweg 14
4354 SE Vrouwenpolder
T. 06-55967180

www.nieuwarendsrust.nl

CARBIDEUS.NL

A.C. RIJKEN EN ZONEN V.O.F.

**Meubelmakerij
Restauratie- en Aannemingsbedrijf**

Middelburgsestraat 60b en c
4371 ET Koudekerke
Tel: 0118 552400

WWW.ACRIJKEN.NL

MARKUSSE B.V.
's-HEER ABTSKERKE

www.markussebv.nl

Specialiseerd in:

BOSBOUW, LOON-, GROND-, CULTUURTECHNISCH- & STRAATWERK

Linsjeweg 3 | 4444 AL 's-Heer Abtskerke | t. 0113-311363 | email: info@markussebv.nl

uw grafische
duizendpoot

**Drukkerij Zoetewij
Yerseke**

veel meer dan alleen drukwerk
0113 571404 - info@dzy.nl
www.dzy.nl

**Floris
OVERES**
BOOMVERZORGING

**Bomen verdienen het met zorg
behandeld te worden. Dát is ons vak!**

Ter Hoogestraat 36 - 4335 EP Middelburg
Vast: 0118-851958 - Mobiel: 06-14414836

info@florisoveres.nl
www.florisoveres.nl

TWISTVLIET
LANDGOED

- * SFEERVOLLE LOCATIE VOOR FAMILIEFEESTEN, BRUILOFTEN
- * PERSONEELSBUJENKOMSTEN MET OUTDOOR ACTIVITEITEN EN LUNCH OF DINER
- * TEAMBUILDINGSDAGEN MET TRAINERS MOGELIJK

VOOR INFORMATIE: WWW.TWISTVLIET.NL

MAIL: LANDGOED@TWISTVLIET.NL
Nico Mesu, TEL. 0118-594757

Naam in Goessche Courant	(waarschijnlijke) naam Oranje lijst	1900-1920	1920-1940
Perzikpruim	Monsieur Hâtif	x	
Belle de Couvin	Belle de Louvain	x	
Princepruim / Prinsepruim	Prinsenpruim	x	x
Oranjepruim	Victoria / Mirabelle Gelbe	x	x
Rode eierpruim	Catalonie / Impératrice (Violette)	x	x
Witte wijnpruim	Enkele Boerenwitte	x	x
Reine Victoria / Victoriapruim	Victoria	x	x
Washingtonpruimen	Washington	x	x
Okkelanen	Kroosjes Rood	x	x
Engelsche Krozen	Engels Kroosje	x	x
Vroege Oranjepruim / Early Laxton	Early Laxton	x	x
Tsaarpruim / Czar-pruim	Czar	x	x
Marbelanen	Mirabelle Gelbe / Myrobolan	x	x
Tollenaars	Tollenaarspruim		x
Abrikoospruimen	Abricoospruim		x
Burbankpruimen	Golden Japan		x
Blauwe kwetsen	Italiaansche Kwets		x
Dubbele Boerenwitte	Dubbele Boere Witte		x
Dietrich Uhlhorn	Dittrich Uhlhorn		x
Jefferson pruimen	Jefferson		x
Kirkespruimen	Kirke's		x
Myrobolanen	Myrobolan		x
Ontariopruien	Ontario		x
Purple pershore	Purple pershore		x
Prince of Wales	Prince of Wales		x
Reine Claude (groene)	Reine Claude Verte		x
Claude d'Alton	Reine Claude d'Althann		x
Claude Violette	Reine Claude Violette		x
Tonneboers	Tonne Boer		x

Tabel :

Overzicht van
commerciële
pruimenrassen
in Zeeland in de
periode 1900-1940.

Deze oude rassen werden vroeger niet bespoten en hebben in hun genenpool een goed verweer tegen ziektes en gedijen goed in het klimaat van Zeeland. Daarom kunnen ze van grote waarde zijn om, onder omstandigheden waarbij minder wordt gespoten met bestrijdingsmiddelen, een deel van deze genenpool in nieuwe rassen in te brengen.

Dus mocht je binnenkort een nieuwe pruimenboom willen planten is het zeker de moeite waard om dan mee te werken aan het behoud van oude pruimenrassen. Enkele suggesties van SLZ zijn om dan bijvoorbeeld een Belle de Louvain, Czar, Enkele Boerenwitte, Dubbele Boere Witte, Early Laxton, of een Italiaansche Kwets aan te schaffen bij een boomkweker die werkt met authentiek plantgoed.

Ons landschap nog mooier

Start nieuw POP3 project

“Streekeigen landschapselementen voor een robuuste natuur en volhoudbare landbouw.”

Tekst: Rudie Geus (projectleider)

Sinds eind 2022 zijn we aan de slag met een nieuw POP3 project (Plattelands Ontwikkelings Programma). Het project heet officieel “Streekeigen landschapselementen voor een robuuste natuur en volhoudbare landbouw” en loopt tot en met 31 december 2024. Via het project gaan we in 5 kerngebieden in Zeeland op totaal 70 tot 90 locaties nieuwe landschapselementen realiseren of bestaande landschapselementen herstellen.

Streekeigen Landschapselementen zijn in het landschap van grote natuurlijke en landschappelijke waarde. Ze dragen bij aan biodiversiteit, zuiveren de lucht, leveren schoon water en helpen het klimaat. Bovendien zorgen landschapselementen voor een aantrekkelijk landschap, wat ook bedrijven en toerisme kan aantrekken en de vastgoedwaarde doet stijgen. Op veel plekken zijn de landschapselementen die er van oudsher voorkwamen

in de loop der jaren verdwenen, zoals bv. poelen en streekeigen beplanting als meidoornhagen. Het terugbrengen van landschapselementen draagt bij aan herstel van de kenmerkende soorten, het historische cultuurlandschap en het karakter van de streek.

Samen met particuliere eigenaren, agrariers, (agrarische) natuurverenigingen, ZLTO, terreinbeherende organisaties en overheden willen we landschapselementen realiseren die bijdragen aan een natuurlijker en aantrekkelijker landelijk gebied.

Kerngebieden

Dit project werkt met kerngebieden (zie kaartje) waarbinnen stapstenen en verbindingzones zijn vormgegeven. Hiermee wordt de natuur en (natuurinclusieve) landbouw met elkaar verbonden en wordt de biodiversiteit in het Zeeuwse landschap bevorderd. Voorlopig zijn vijf gebieden aangeduid als mogelijk kerngebied met elk een eigen doelstelling:

- 1 Zonnemaire:** dijken, bermen, oevers, overhoeken (minder gemakkelijk te beheren stukken) en erven t.b.v. wilde bijen, koninginnenpage en de patrijs.
- 2 Ovezande:** kleinschalig landschap met dijken en erven t.b.v. steenuil, argusvlinde en vleermuizen.
- 3 Meliskerke:** landschapselementen en erven t.b.v. de zomertortel en grote vos (vlinder).
- 4 Zwinregio:** kleinschalig landschap t.b.v. kamsalamander, boomkikker en steenuil

5 Reimerswaal West: natte elementen en erven t.b.v. marterachtigen en erfvogels zoals ringmus en boerenzwaluw.

Bij het herstel van dijken kun je denken aan het uitrasteren van dijkpercelen voor extensieve begrazing en het aanplanten van enkele boomgroepen en / of knotbomen. Het afspreken van een toekomstig goed vegetatiebeheer door middel van begrazing of hooien is hierbij erg belangrijk. Een bloemrijke vegetatie op de dijken is ook van groot belang voor de insectenpopulatie op de dijken zoals wilde bijen, vlinde en sprinkhanen. Op erven komt het herstel van de kenmerkende streekeigen landschapselementen in aanmerking zoals poelen, hoogstamfruitbomen, hagen en knotbomen. Deze landschapselementen zorgen ervoor dat de erven

Kaartje met situering van de 5 kerngebieden van het POP3 project.

weer fraaie groene eilandjes worden in het weidse polderlandschap.

Meedoen

Iedereen met een stuk grond, erf of dijk kan mee doen, mits er maatregelen worden getroffen voor de

Diersoorten die profiteren van POP3 project. Foto's: SLZ

Natuurpark Appelzak-zuid Moerdijk

Vormgevers van uw buitenruimte

ruimte & groen

OORSPRONKELIJK ZOUT
ZEEUWSCHE ZOUTE
UIT DE OOSTERSCHELDE

MEER WETEN OVER ONS AMBACHT?
ZEEUWSCHEZOUTE.NL

Uw tuin in goede handen!

Uw tuin hoort een plek te zijn waar u zich thuis voelt. Ik help u graag die plek mooi te maken en mooi te houden.

Nijssse Inrichting, Beheer en Onderhoud
's-Gravenpolder
T: 06 10 01 23 43
E: info@nibo-ht.nl

NIBO
Huis en Tuin

PLANTPLANNEN? WIJ ADVISEREN U GRAAG

Ook HET adres in Zeeland voor walnoten- en sierbomen, bos- en haagplantsoen, hazelnootplanten, etc.

www.walnoten.nl

Plantencentrum
Kwekerij Westhof

5-Heer Abtskerke

Uit Zeeland haal je energie

deltaenergie.nl/puurzeeuws

DELTA

Van de Velde
GROENVERZORGING

Zuidweg 18B
4316 LB Zonnemaire
Telefoon 0111 402173
www.velde-groenverzorging.nl
info@velde-groenverzorging.nl

Aanplant streekeigen bomen en struiken.
Foto: SLZ

genoemde soorten. Daarbij kan gedacht worden aan het herstel van waardevolle dijken, aanleg van gemengde hagen, singels, bosjes, hoogstamfruitbomen, poelen, natuurvriendelijke oevers, holle bollige weilanden, etc. Plantgoed, materialen en werkzaamheden worden volledig vergoed tot een gemiddeld maximum van € 4.000,- afhankelijk van het type element. Wie interesse heeft kan zich melden. Meedoen is op basis van vrijwilligheid, maar uiteraard zijn er aan de subsidies wel enkele voorwaarden verbonden zoals de instandhoudingsplicht van minimaal 10 jaar.

Informatie en uitleg

In de loop van het project zullen een aantal voorlichtingsbijeenkomsten

worden georganiseerd voor deelnemers, potentiële deelnemers en geïnteresseerden.

De data voor deze bijeenkomsten zijn nog niet gepland, maar zullen binnenkort op de website van SLZ verschijnen. Wie zich aanmeldt, ontvangt vanzelf de uitnodiging.

POP3 project

Het POP3 (Plattelandsontwikkelingsprogramma) project "Streekeigen landschapselementen voor een robuuste natuur en een volhoudbare landbouw" wordt gesubsidieerd door de provincie Zeeland en de ELFPO (Europees Landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling). Het project loopt twee jaar en wordt eind 2024 afgerond.

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling: Europa investeert in zijn platteland

Jubileumfestival

Tekst: Paulien van 't Westeinde

Dwarsdeelschuur familie Boogerd-Quaak. Foto: Paulien van 't Westeinde

Sta me toe om je even mee te nemen naar 10 juni aanstaande. Stel je voor: Op deze zonovergoten zaterdag ben ik nieuwsgierig afgereisd naar de Koning Willem III-weg in Zaamslag. Daar aangekomen staat het al aardig vol met geparkeerde auto's. Mijn neus vangt de geur op van vers gemaaid gras, dat is net met de zeis gemaaid: heerlijk nostalgisch. Dat ga ik straks zeker eens proberen, ben benieuwd of ik die gave heb geërfd van mijn vader.

Symposium

Bij huisnummer vier houd ik halt. Ik sta voor een prachtig Rijksmonument: een traditioneel boerderijcomplex uit 1868 van de familie Boogerd-Quaak genaamd

Eben Haëzer. Het blauwgrijs geschilderde houtwerk aan de schuur is min of meer karakteristiek voor deze regio. In deze grote dwarsdeelschuur zal (dankzij de gastvrijheid van de familie) een symposium voor genodigden worden gehouden. Sprekers van binnen en buiten de provincie snijden er actuele thema's aan uit het landschapsbeheer die (ook) in Zeeland spelen.

Geroezemoes

Maar buiten vindt het voor iedereen vrij toegankelijke jubileumfestival plaats. Het is een drukte van jewelste, ik hoor gezellig geroezemoes en tussendoor af en toe een vogel fluiten. Ik zie mensen op stroballen zitten, ze luisteren geboeid naar

verhalen over een Zeeuwse tijdreis, natuur-inclusieve landbouw of het boerenbedrijf in 1930. Een stukje verderop staat ook zo'n pop-up-podium, daar gaat het over Zeeland in het jaar 2100 of deze boerderij en zijn omgeving. Wat hoor ik toch steeds een vreemd zoemgeluid dat ik niet kan thuisbrengen. Aah, wacht even, het is geen dier maar de demonstratie-drone. Hier zie ik hoe kiekendiefnesten in akkers worden opgespoord en beschermd tegen uitmaaien.

Quiz

In de hoogstamboomgaard naast het huis wordt druk gesnoeid door bezoekers, onder leiding van een ervaren SLZ instructeur. Eens kijken hoe handig ik ben op een ladder met een snoeischaar of een zaag. Helm op en klimmen maar. Om me heen lopen groepjes mensen die een excursie volgen, ik hoor termen als 'cultuurhistorische elementen', 'natuur op je erf', 'insectvriendelijk beheer'. Als ik nou goed oplet, kan ik straks punten scoren tijdens de quiz over weetjes uit het landschap. En wie zou de fotoprijsvraag hebben gewonnen? Eens even kijken wat andere mensen hebben ingestuurd.

Drone-demonstratie kiekendiefnest zoeken. Foto: SLZ

Zo, nu eerst eens een kopje koffie halen voor op het terras. Ik zie ook van alles te koop en te doen bij de kraampjes, leuk. Daar drommen mensen samen. Als ik dichterbij komt begrijp ik waarom: vrijwilligers vertellen anekdotes uit 40 jaar SLZ. Maar voor ik naar huis ga wil ik nog even de Zeeuwse natuur beleven met een VR-bril (virtual reality). Bent u ook benieuwd? We verwelkomen u graag op 10 juni in Zaamslag!

Revisie van een regio binnen het wandelnetwerk

Tekst en foto : Dick Moelker, vrijwilliger

In Zuid-Beveland zijn er sinds dit jaar drie gebieden:

1. Reimerswaal

2. Hart van Zeeland (het gebied boven de A58)

3. Sporen in de Zak (het gebied beneden de A58)

Om de zeven jaar wordt een gebied gereviseerd. Deze periode hangt samen met de contractduur van (meestal) onverharde gedeelten, waar terreineigenaren toestaan dat over hun gebied gewandeld wordt. Ook vinden er tijdens de zeven jaar wijzigingen en/of aanvullingen plaats. Dit noopt tot het actualiseren van de routes en de kaart.

In 2021 is het gebied Hart van Zeeland gereviseerd en voor 2023 staat het gebied Sporen in de Zak (SidZ) gepland om gereviseerd te worden. Het gebied Reimerswaal is er pas in 2023 bijgekomen.

Kunststof

De revisie begint altijd met het inventari-

Herstellers Sjaak, Emile en Karel bevestigen bordje

seren in het veld van de bordjes op de knooppuntpalen (KPPalen) en de in het gebied aanwezige ommetjes. Omdat de aluminium bordjes qua kleur erg snel verschieten is SLZ in 2021 overgegaan op het toepassen van kunststof bordjes. Voor de revisie is besloten om alle aluminiumbordjes te vervangen. Tot nu toe houden de kunststof exemplaren zich prima.

Ervaring

In mijn regio zijn we met ca. 25 controleurs, 12 herstellende en 2 coördinatoren, waarvan ik de technische coördinatie verzorg. Een aantal herstellende hebben inmiddels behoorlijk wat ervaring en ook de kunde om goed te kunnen inventariseren.

Aan de hand van een Excel-lijst met alle KPPalen erop zijn een viertal van hen in het veld alle KPPalen langs geweest en hebben de bordjes met een nummer erop genoteerd. Tevens hebben zij de informatieborden bekeken en dan met name de palen onderzocht op stabiliteit en rotte plekken en ook alle ommetjes in kaart gebracht. Dit om vast te stellen hetgeen aan bordjes hiervoor nodig zijn. Indertijd is door iemand binnen SLZ een vernuftig Excelbestand gemaakt waarbij na notering van een nummer in een kolom (bijv LA), deze automatisch geteld wordt in een totaalbestand van bijv. 13 bordjes LA met nr. 10.

Grenslandroute

In het geval van SidZ gaan we ca. 900 bordjes op 133 KPPalen vervangen. Op het moment van schrijven zijn we al twee maanden geleden begonnen met het vervangen van alle bordjes bij de tussenbewegwijzering. Dit doen we twee dagen per week. Hierbij moeten

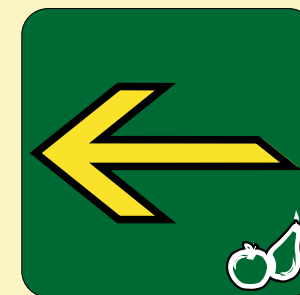
Vrijwilligers door heel Zeeland helpen mee op verschillende manieren om het Wandelnetwerk in stand te houden.

Wil je ook meehelpen? Meld je dan bij aan via info@landschapsbeheerzeeland.nl

we ook rekening houden met de Grenslandroute die door het gebied loopt en de ommetjes. Tegelijkertijd kijken we of sommige grote borden zoals "Verboden voor honden" etc. ook vervangen moeten worden. Nadat alle bestelde bordjes binnen zijn, worden deze verdeeld naar KPPaal en naar de ommetjes. Bij de KPPalen worden eerst de oude eraf gehaald alvorens de nieuwe erop gelijmd worden. Bij het ommetje wordt nu ook de tussenbewegwijzering voorzien van een speciaal bordje (zie afbeeldingen). Een hele klus, maar wij gaan ervan uit alles dit jaar gereed te hebben!

Bordje van ommetje op de KPPalen

Bordje van ommetje op de tussenbewegwijzering

Werken met de zeis in het landschap

Tekst: Lucien Calle en Bert Metselaar

Vrijwilligers VLP zeisen. Foto: Wil Friedrich

Voordelen

Tegenwoordig kan bijna niemand meer goed zeisen, dat was vroeger wel anders. Ik (Lucien) herinner me nog dat we destijds bij de veldploeg van Landschapsbeheer moerasvegetaties moesten maaien. Op heel drassige terreinen kon je met machines niet uit de voeten. Dus werd een stel zeisen ingezet. Als jongeren keken we het af van de ouderen. Destijds werkten er ook een paar oudere vrijwilligers mee. In hun werkzaam leven hadden deze heren als boerenknecht op het land gewerkt en daarbij vaak de zeis gehanteerd. Zo jammer dat de zeis tegenwoordig zelden nog gehanteerd worden. Want de zeis heeft echt wel veel voordelen. Het is een lichtgewicht instrument, maakt geen lawaai en stoot geen CO2 uit. Bovendien kan je heel nauwkeurig werken en de wel gewenste planten sparen. Het instrument kan ook

handig zijn bij de bestrijding van reuzenberenklauw, waarbij dan eerst de grote bladeren afgesneden worden voordat de kern uitgespit of uitgedraaid wordt. Nog steeds is mijn zeistechniek bescheiden, maar het is fijn af en toe een stukje te doen. Zo maai ik jaarlijks de vegetatie rond onze poel. Heerlijk rustig je cadans zoeken en meters maken. In alle rust lekker genieten van de nazomer. Ook nog goed voor de conditie en de vetrolletjes...

Speelhof Hoogerzael

Op Speelhof Hoogerzael te Middelburg wordt regelmatig met de zeis gemaaid op plekken waar je moeilijk met een maaimachine kunt werken. De slootkanten worden gemaaid met een zogenaamde slootzeis, met een veel korter maaiblad, waardoor hij heel geschikt is voor het maaien van riet en andere water-

planten boven -, maar ook onder water. De maaibeweging is een vloeiende beweging, waarbij je het maaiblad vlak over de grond beweegt. Je bovenlijf draait met je armen mee. Het vraagt wel enige oefening, je wil niet dat de punt van de zeis in de grond blijft steken of omhoog gaat.

Onderhoud

Om goed en moeiteloos te maaien moet het mes scherp zijn als een scheermes, door te haren. Tijdens het haren klopt je met een haarhamer aan de holle bovenkant de scherpe rand van de zeis over een breedte van ongeveer 5 mm zo dun mogelijk, het haarpad. Daarbij heb je een harde stalen ondergrond nodig: de haarspit. Een soort aambeeld op een stalen pen die je in de grond slaat. Nadat de zeis

Strekel, haarspit en haarhamer

Foto: Bert Metselaar

gehaard is kun je hem nog extra scherp maken met een wetsteen. Gedurende het maaiwerk strijk je van tijd tot tijd even een aantal keren aan beide zijden schuin langs de scherpe kant van het maaiblad met de strekel (een houten lat met daarop aan twee kanten een laag slijpmiddel gelijmd) om het aan te zetten.

Gewone en korte slootzeis
Foto: Bert Metselaar

Bert Metselaar Speelhof Hoogerzael
Foto: Paulien van 't Westeinde

Thema-ommetjes meer beleefbaar

Tekst: Martha Wedts de Swart

Bordje landgoedwandeling. Foto: Stichting Tuys

Je kunt er niet omheen: de bekende groene bordjes met gele pijlen op zwarte paaltjes van het Wandelnetwerk Zeeland. Ook in Oostkapelle zijn ze te vinden.

Sinds 2010 hebben Oostkappelaars, in samenwerking met SLZ, vier wandelroutes in het dorp uitgezet: de LandGoed Wandelingen Oostkapelle (LGWO). Een vijfde is in de maak.

De paaltjes en pijltjes zijn er. Zonde om ze alleen te gebruiken voor het volgen van knooppunten en de LandGoed Wandelingen.

Oostkapels
Ontdekkpakketje
lente-zomer.

Foto: Stichting Tuys

In het Oostkapels Ontdekkpakketje lente-zomer (*) vind je een papieren zak met daarin een biologische citroen, bloempot, potgrond, folder van Terra Maris en een informatie- en ideeënkaartje. Wat heeft dit alles te maken met de met gele bewegwijzerde LandGoed Wandeling? De citroen verwijst naar een locatie langs de route, namelijk buitenplaats Westhove.

De bijbehorende informatie heeft te maken met kasteel Westhove en de Oranjerie, waarin Terra Maris, museum voor natuur & landschap van Zeeland, gevestigd is.

In een Oranjerie overwinterden in het verleden onder andere sinaasappel- en citroenboompjes. Thuis kun je met de citroen zelf een citroenboompje opkweken en citroenlimonade maken. Een bezoek aan Terra Maris en het Van de Perrehuis in Middelburg is aansluitend de moeite waard. Of je kunt gaan wandelen op andere Walcherse en Zeeuwse buitenplaatsen.

In het Ontdekkpakketje zitten in totaal 10 producten die te maken hebben met 10 locaties langs de route. Bij de meeste wordt doorverwezen naar soortgelijke locaties op Walcheren of in Zeeland. Producten zijn o.a.: Zeeuws zout, zakjes meel, een schilfersdoek en een bijzenoekwaai. Een Ontdekkpakketje is voor €14,95 te bestellen via stichtingtuys.nl. Op 1

Opgekweekte citroenboompjes

Foto: David Geuze

oktober verschijnt de najaar-winter-versie met verschillende inhoud en bezoek aan verschillende locaties.

In het Ontdekkboekje Oostkapelle, dat dit jaar verschijnt, zijn de LandGoed Wandelingen en andere bewegwijzerde routes ingetekend en is achtergrondinformatie opgenomen over locaties langs de routes. Op sommige locaties is er bovendien van alles te doen.

Op aanvraag en in juli en augustus wordt de begeleidde 'Dorpswandeling met een Oöskappelaer' georgani-

MEIZON ^{BV}

Grenadierweg 15
4338 PG Middelburg

Tel. 0118-629353
E-mail verkoop@meizon.nl

CapsNobel

Accountants &
Belastingadviseurs

BREDASEWEG 15B
4881 DC ZUNDERT

WWW.BIEBOOM.NL

TEL: +31 76 597 4051
FAX: +31 76 597 6800

E-BIE (ONLINE OFFERTE AANVRAAG)

VOLG ONS OP FACEBOOK

HET GEHELE GROENASSORTIMENT, O.A.

AUTOCHTOEN BOS EN HAAGPLANTSOEN, LAAN EN FRUITBOMEN,
RECHTSTREEKS VAN DE KWEKERIJ DUS SCHERPE PRIJZEN

Bomen snoeien, vellen of planten?

M: 06-33032122

E: info@hulsterboomverzorging.nl

W: www.hulsterboomverzorging.nl

Boomkwekerij en Groenbedrijf De Fruittuin v.o.f.

Wij zijn het adres voor al uw tuinplanten,
sierheesters, leibomen en (fruit)bomen.
Oude fruitbomen in soorten en maten.

Tevens bezorging en plaatsing mogelijk.
Ook voor tuinaanleg en renovatie.

Wemeldingse Zandweg 4B, Kapelle
Tel. 0113-342944, mob. 06-11395456
www.defruittuin.com

GROENTECHNIEK

MOTORZAAG?

WWW.R2GROENTECHNIEK.NL

Dorpswandeling met een Oöskappelaar. Foto: stichting Tuys

seerd, die een gedeelte van bewegwijzerde LandGoed Wandelingen volgt.

Eén LandGoed Wandeling kan als WildPlukWandeling gelopen worden. De route voert langs de Hof van Heden (dorpsboomgaard en Snoeptuin), over het nieuwe Landgoed Buiten Pekelynge en Ons Buiten Natuurlijk Kamperen. Er is een zoekkaart gemaakt om op deze locaties bladeren, bloemen, bessen, noten, zaden te verzamelen om thuis of op een vakantieadres een heerlijk gerecht mee te bereiden.

De vier LandGoed Wandelingen hebben ieder een eigen thema dat aangegeven is met een wit themasticker.

Alle activiteiten zijn mogelijk in Nederlands en Duits.

* Meer informatie over bovengenoemde voorbeelden en algemeen over Stichting Tuys ongewoon gewoon: www.stichtingtuys.nl; info@stichtingtuys.nl; 06-24276453.

Fietsen in Zeeland

Door: Caroline Geluk

Bord fietsknooppunt Zusterzand Waarde. Foto: SLZ

De wind door je haren en kilometers in je benen! Zeeland is een mooie provincie om te verkennen per fiets. Je raakt de weg niet kwijt, want de ruim 450 knooppuntnummers wijzen je de route. Het Fietsnetwerk is zo opgezet dat je zelf kunt bepalen hoe lang je op de fiets wilt zitten, want je kunt dit zelf inplannen via de routeplanner op de website www.nederlandfietsland.nl/fietsrouteplanner

Hoe vind je dan je route?

Op alle wegen en paden waar het Fietsnetwerk langs komt, kom je witte borden met groene bedrukking tegen.

Op kruisingen, splitsingen en afslagen staan borden met daarop een richtingspijl en het nummer van het knooppunt waar je naartoe fietst. Het netwerk is dubbelzijdig bewegwijzerd, het maakt dus niet uit of je de route rechts- of linksom fietst.

Papieren kaart

Wil je liever een gedrukte papieren kaart? Dat kan ook. Er zijn 3 kaarten voor Zeeland:

- Zeeland Noord fietsen op: Schouwen-Duiveland, Goeree-Overflakkee en Sint Philipsland.

- Zeeland Midden fietsen op: Walcheren, de Bevelanden en Tholen.
- Zeeland Zuid fietsen in Zeeuws-Vlaanderen.

Deze fietsknooppunten kaarten zijn te koop bij de toeristische informatiepunten (www.zeeland.com/toeristische-informatiepunten).

Wind

In Zeeland heb je op een aantal plaatsen de keuze of je "in de wind" of "uit de wind" wilt fietsen. Dit staat op de borden aangegeven met een windvaan. "In de wind" loopt de route langs een buitendijks fietspad en "uit de wind" fiets je in de luwte van de dijk. Handig om te weten wanneer je op een winderige dag besluit om een rondje te gaan fietsen!

Beheer en onderhoud

Super belangrijk is het beheer en onderhoud van zo'n netwerk. Want we willen natuurlijk alle routes up-to-date en voor iedereen toegankelijk houden. Voorheen zorgde Routebureau Zeeland daar altijd voor, maar sinds 1 april jl. coördineert en faciliteert SLZ het beheer en onderhoud van het Fiets Knooppunten Netwerk in Zeeland (FIKS). Dit doen we samen met een grote groep enthousiaste vrijwilligers. De Provincie Zeeland en alle 13 Zeeuwse gemeen-

Knooppuntnummers bord fietsknooppuntnetwerk. Foto: SLZ

ten dragen bij aan het beheer en onderhoud van de routes.

Zeeland is één van de best beoordeelde fietsprovincies van Nederland door het Landelijk Fietsplatform. Zij kijken hiervoor naar het onderhoud van het netwerk, de toegankelijkheid van de route informatie en de vele fietscafés die langs de routes te vinden zijn.

Meldpunt gebreken

Samen met vrijwilligers zorgen we voor een goed fiets netwerk. Ondanks continue controles kan het zijn dat je toch een gebrek tegenkomt. Meld onduidelijke, kapotte of ontbrekende bewegwijzering direct via ons centrale meldpunt: www.routemeldpunt.nl. We proberen het dan zo snel mogelijk op te lossen.

De waarde van historische begraafplaatsen

Door: Caroline Geluk, SLZ

Betekenisvolle groene plek in Looperskapelle. Foto: Sam Janse

De beroemde begraafplaats Père Lachaise in Parijs is de meest bezochte begraafplaats ter wereld. Veel bezoekers komen om de graven van een aantal beroemdheden te bezoeken (Jim Morrison, Edith Piaf, Chopin etc.). Maar zo'n historische begraafplaats is ook perfect voor een wandeling, een moment van bezinning of om de geschiedenis van de bewoners te lezen. Door de kleuren van de bloemen en planten vergeet je bijna dat het dan een kerkhof is, het lijkt meer een prachtig park met allerlei monumenten.

Ga eens kijken

Echter, je hoeft helemaal niet naar Parijs om dit te ervaren. Ook in Nederland zijn veel historische begraafplaatsen die, weliswaar kleiner en minder beroemd, toch echt de moeite van een bezoekje waard zijn. Neem nou bijvoorbeeld de al in de 13e eeuw vermeldde begraafplaatsen Looperskapelle (Kappelleweg) en Brijdorpe (Ringdijk) op Schouwen Duiveland. Hier

wordt sinds resp. 1976 en 1966 niet meer begraven. Maar nog regelmatig worden deze gesloten begraafplaatsen, waarvan de gemeente Schouwen-Duiveland de eigenaar is, bezocht door familieleden van de overledenen. Niet alleen voor de families, maar ook in landschappelijk, ecologisch en cultuurhistorisch opzicht zijn deze begraafplaatsen waardevol.

Landschappelijke waarde

Vaak zijn begraafplaatsen op een bepaalde wijze ingericht en bevatten ze veel (historisch) groen. Omstreeks 1745 was er om de begraafplaats in Looperskapelle een ring van bomen aanwezig. Maar door de Watersnoodramp van 1953 was er geen beplanting meer op de begraafplaats. Boeren uit de omgeving gebruikten het als wei of hooiland. Veel historische begraafplaatsen verkeren in een matige tot slechte onderhoudsstaat. Ook ontbreken vaak tijd, arbeid en financiële middelen om (noodzakelijke)

onderhoudswerkzaamheden uit te voeren. Zo niet in Looperskapelle en Brijdorpe! Al jaren onderhoudt SLZ, samen met een vrijwilligersgroep, in opdracht van de gemeente Schouwen-Duiveland deze historische begraafplaatsen. We snoeien, schoffelen, maaien en knippen daar met het oog op herstel en langdurig behoud. Zo behouden de begraafplaatsen hun bijzondere identiteit.

Ecologische waarde

Behoud en bevordering van de biodiversiteit is uitermate goed mogelijk op deze terreinen. Het zijn als het ware kleine biotoopjes voor allerlei planten, insecten, vogels etc. Elke maand is er wel iets dat in bloei staat en waar insecten op af komen. Ook een bijenhotel, vogelhuisjes en vleermuiskasten dienen hetzelfde doel. Deze hebben wij onlangs op beide begraafplaatsen opgehangen. Verder zijn er extra bloembollen geplant zodat de bloei-boog verlengd wordt.

Waardevolle ecologische biotoop in Brijdorpe
Foto: Caroline Geluk

Cultuurhistorische waarde

Nederland kent zo'n 1.300 beschermde monumenten op ongeveer 550 begraafplaatsen. De kerkheuvels van Brijdorpe en Looperskapelle zijn archeologische rijksmonumenten. Deze plaatsen zijn sterk verbonden met de geschiedenis van de bewoners van het omliggende dorp. Ze maken deel uit van het collectieve geheugen en zijn daarom belangrijke dragers van het cultureel erfgoed. De vormgeving, symboliek en taalgebruik geven een beeld van de tijd waarin ze opgericht zijn. Soms geven graftekens een weergave van het leven van de begraven personen. Of kun je aflezen hoe men in die tijd omging met sterven en begraven en hoe de vaderlandse, regionale of familiehistorie eruit zag. Tijdens de Watersnoodramp is ook de begraafplaats van Brijdorpe onder water komen te staan. Het lag echter zo hoog, dat boeren uit de omgeving er hun vee op joegen, zodat deze niet zouden verdrinken. Toch zijn veel graven toen verloren gegaan. Via het archief in Zierikzee is bekend dat de gemeente Amsterdam na de Ramp de verwoeste begraafplaatsen op Schouwen-Duiveland weer heeft gereviseerd. Omwonenden hebben geholpen bij het herbegraven van hun familieleden en het terugleggen van een aantal stenen. Later is aan de noordoostkant, achter de huidige rij staande stenen, een flink stuk geruimd en zijn ook veel graftekens helaas afgevoerd.

Zes jaar PARTRIDGE: wat hebben we bereikt?

Tekst en foto's: Naomi Oostinga

Patrijzen haantje in Burghsluis

Na 6 jaar intensieve samenwerking met boeren, (inter)nationale partners en Stichting Het Zeeuwse Landschap (HZL) loopt het Interreg PARTRIDGE project 1 juli 2023 ten einde. In vijf landen (Nederland, België, Schotland, Engeland en Duitsland) liggen tien demogebieden die zijn ingericht met het doel om de biodiversiteit in het agrarisch gebied in zes jaar tijd met 30% te verhogen. Een van deze gebieden is gelegen bij Burghsluis waar SLZ samen met HZL aan de lat staan. De patrijs (red: partridge) is een echte indicatorsoort voor een gezond platteland, andere soorten profiteren mee als er geschikte maatregelen worden getroffen voor deze akkervogel.

Een stukje geschiedenis

In Burghsluis zou een kustlaboratorium worden gerealiseerd, dit ging niet door. HZL had echter al gronden aangekocht, wat goed van pas komt bij het realiseren van een akkervogelgebied. Daarnaast was Burghsluis geschikt omdat er nog goede bronpopulaties aanwezig waren van diverse soorten en stonden de boeren ervoor open om te experimenteren met maatregelen.

Maatregelen

In het gebied zijn verschillende maatregelen gerealiseerd: bloemenblokken, keverbanken, hagen, insectenrijk grasland en winterstoppels (red: gewas niet onderploegen maar stoppels laten staan).

Bloemenblok in september

Deze maatregelen samen zorgen voor meer nestgelegenheid, kuikenvoedsel, dekking en wintervoedsel. Hiermee wordt het broedsucces en de overlevingskans vergroot. Boeren konden experimenteren met maatregelen, zoals strokenteelt, zonder dat daar risico's aan verbonden waren.

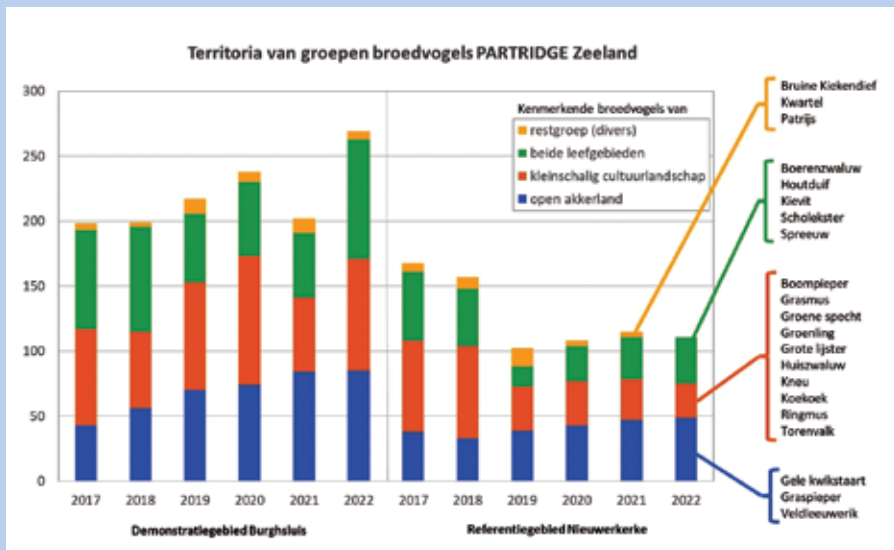
Monitoring is essentieel

Om te kijken of de maatregelen effectief zijn, is monitoring van groot belang: zowel in demogebied Burghsluis als in referentiegebied (bij Nieuwerkerke-Schutje). Het referentiegebied is vergelijkbaar van grootte, maar hier zijn geen maatregelen getroffen.

Jaarrond werden er allerlei tellingen uitgevoerd. In het vroege voorjaar vond de patrijzentelling plaats. Met een boxje werd het geluid van een roepend haantje afgespeeld, andere mannetjes reageren direct door terug te roepen. Verder vonden er broedvogeltellingen (alle soorten) plaats in het voorjaar en werden de leefgebieden in kaart gebracht. Ook werden in de winter de wintervogels geteld en tot slot vond er nog een zoogdiertelling (hazen, konijnen en reeën) plaats.

Resultaten

De resultaten van alle landen worden statistisch geanalyseerd door het Instituut voor Natuur- en Bos Onderzoek. Deze resultaten zijn nog niet gepubliceerd, dus we kijken nu enkel naar de Zeeuwse resultaten. Het aantal patrijzen verschilt erg per jaar. In het referentiegebied zijn altijd minder patrijzen geweest, maar in 2022 is er geen één patrijs meer gezien of gehoord. In het demogebied Burghsluis zien we rond de 11 patrijzenkoppels. Toch zien we niet de toename waar we op hadden gehoopt, maar blijft het aantal patrijzen gelukkig wel stabiel. Als je dit afzet tegen de landelijke dalende trend is het nog best goed nieuws. Andere akkervogels, zoals gele kwikstaart, graspieper, veldleeuwerik of kneu lieten wel een duidelijke toename zien. Terwijl deze soorten in het referentiegebied afnamen. Bij de zoogdiertelling zien we

Aantallen territoria van boerenlandvogels in het PARTRIDGE demonstratie- en het referentiegebied. Bron: Het Zeeuwse Landschap

geen duidelijke toename van het aantal hazen en konijnen. Wel lijken de reeën in het gebied te profiteren van de maatregelen.

Leerproces

De afgelopen zes jaar is wel duidelijk geworden dat er niet één manier bestaat. Met de droge lentes kwamen de kruiden uit de zaadmengsels slecht op en is het handig om in het najaar te gaan inzaaien. Ook hebben we veel mogen leren van de boeren. Zij hebben ons beter inzicht gegeven in hun bedrijfsleven en wat voor hen wel of niet werkt. Ook heeft de (inter)nationale samenwerking gezorgd voor belangrijke kennisuitwisseling.

Toekomst Burghsluis

De boeren zijn enthousiast over het project; de maatregelen die nu in het gebied liggen blijven behouden. Via regulier agrarisch natuurbeheer (het ANLb) worden de maatregelen gesubsidieerd door Poldernatuur Zeeland: zekerheid dat de maatregelen i.i.g. 6 jaar mogen blijven liggen. Daarnaast ziet het ernaar uit dat de monitoring en de begeleiding van de boeren ook gefinancierd gaat worden. Dat is fantastisch nieuws voor de lokale akkervogels! Hopelijk kunnen we over 6 jaar het nieuws delen dat de patrijs in Burghsluis gered wordt.

Anekdote uit 40 jaar SLZ: Oude sok

Door: Bert Helm

Het is alweer een hele tijd geleden, ik denk ongeveer 28 jaar. Ik was bezig met een om/bijstelling tot beginnend beroepsuitoefenaar in de groene ruimte aan het Groencollege te Goes. Dat was één dag per week naar school en voor de rest stage lopen twee dagen bij een hovenier en één bij SLZ. Vaak werkte ik samen met Harry op de buitenplaatsen op Walcheren onder andere op kasteel Ter Hooge bij Middelburg. Daar onderhielden we de ster aan de voorzijde van het kasteel met buxusheg en maaide het gras in de ster. Op een gegeven moment werden we door de barones om een uur of 10 geoffreerd voor een wel zéér verdiend bakje koffie. We namen plaats aan de eettafel in de keuken met een prachtig uitzicht op de slotgracht, waar mijn oog viel op een vogelgids die in de vensterbank lag. Het was een Peterson vogelgids die door NJNers (Nederlandse Jeugdbond van

Natuurstudie) ook wel de Kist wordt genoemd, Dr. Kist is namelijk de vertaler van deze van oorsprong Engelse vogelgids. Toen ik tegen de barones zei: "wat leuk een Kist met de eieren nog achterin afgebeeld dat moet wel een heel oude zijn". Ze reageerde enigszins verbaasd en vroeg mij waarom ik die gids de Kist noemde. Ik antwoordde hierop dat ik vroeger lid was geweest van de NJN. "Wat leuk", reageerde ze. "Ik ook, maar dat is wel heel lang geleden." "Dus u bent dan net als ik ook een OUDE SOK", zei ik. Harry schrok en verslikte zich bijna in zijn koffie en ik zag hem denken: hoe haal je het in je hoofd om de barones een oude sok te noemen. Wat Harry echter niet wist was dat alle oud NJNers oude sok worden genoemd. Nadat we dit aan hem hadden uitgelegd hebben we hierover nog even hartelijk gelachen waarna wij onze werkzaamheden weer hebben voortgezet.

Voortgang Exotenproject

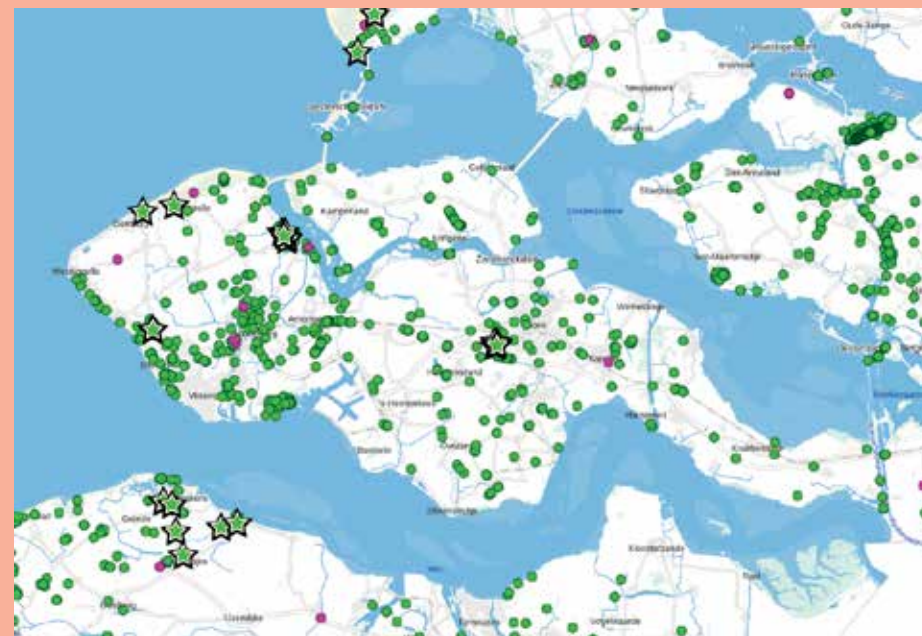
Door: Sam Janse

In 2022 is SLZ in samenwerking met de provincie Zeeland een nieuw, meerjarig project begonnen voor het bestrijden van invasieve exotische flora. De doelstellingen zijn bewustwording van de schade die verspreiding van invasieve exoten kan aanbrengen aan de biodiversiteit in Zeeland, facilitering van bestrijding door vrijwilligers en betere afstemming tussen professionele partijen die zich inzetten voor de bestrijding door het in kaart brengen en monitoren van de verspreiding van soorten en de genomen maatregelen. Hieronder volgt een update over de voortgang.

Voldoening

Eind 2022 zijn we gestart met de werving van exoten-vrijwilligers. Door het jaar heen melden zich een aantal vrijwilligers aan en we hebben ons in de eerste instantie vooral op het handmatig verwijderen van de reuzenberenklauw gericht. Dat is best hard werken maar geeft een hoop voldoening. Naast het werven van nieuwe vrijwilligers willen we zeker ook onze bestaande

vrijwilligers-pool de mogelijkheid en kennis bieden om hun bestaande activiteiten uit te breiden met een rol in de exotenbestrijding en/of -monitoring. Voor een veilige en effectieve bestrijding van exoten is kennis en training nodig. Je moet soorten kunnen herkennen en weten in welke tijd van het jaar op welke manier een soort effectief kan worden bestreden. Voor 2023 zijn er hiervoor één of meerdere workshops voorzien.

Interactieve kaart anno april 2023

Direct zichtbaar

Om de verspreiding van specifieke soorten en de volbrachte bestrijdingsactiviteiten inzichtelijk te maken hebben we een digitale constructie opgezet waarbij geverifieerde waarnemingen uit de NDFF-databank in real-time gepubliceerd worden naar een interactieve kaart die is ondergebracht op het openbaar toegankelijke geo-portaal van de Provincie: www.kaarten.zeeland.nl/map/exoten (nog onder constructie). Bestrijdingsmaatregelen kunnen door gebiedsbeherende partijen worden ingetekend, welke gegevens direct zichtbaar zijn als aparte laag in de interactieve kaart. Hiermee

kan de voortgang in verspreiding en bestrijding worden bijgehouden.

Uitrusting

De veldervaring die we in 2020 hebben opgedaan met de bestrijding van Reuzenberenklauw door vrijwilligers heeft geleid tot de aankoop van gereedschappen en uitrusting als reuzenberenklauwboren, gebogen spatels, veiligheidsbrillen, oogspoeling, handschoenen, voetvegers en speciale schoffels. Naarmate de werkzaamheden zich uitbreiden en er meerdere soorten bestreden worden zal gaandeweg meer materiaal worden aangeschaft.

T R A A S
NATURE CARE

**FAUNA
VOORZIENINGEN**
voor biobestrijding,
natuurcompensatie
en biodiversiteit

- ✓ Nestkasten
- ✓ Vleermuisverblijven
- ✓ Insectenhôtels

www.nature-care.nl

Karelse Boombeheer
advies en uitvoering

**Voor al uw boomverzorging
onderzoek & advies**

Gecertificeerd European Treeworker
en VTA boomveiligheidscontroleur

Voor informatie en vrijblijvende offerte:
06 - 30 06 00 71 / info@karelseboombeheer.nl

www.KarelseBoombeheer.nl

AUTOPOPPE
IJZERSTERK
in het GROENE werk

De Audi en Volkswagen
dealer voor Zeeland

VW-groep uitgeroepen tot meest duurzaam autoconcern
GOES - VLISSINGEN - TERNEUZEN - WWW.AUTOPOPPE.NL

Loonbedrijf
VAN DER MAAS

Oosterland
Lage Maireweg 12
4307 RS Oosterland

HS

AANNEMINGSBEDRIJF VAN SABBen

Ambachtsweg 6
4458 DA 's-Heer Arendskerke
tel. 0113-563551
vansabben@zeelandnet.nl
www.vansabbenbv.nl

Westdorpe
De Baeckermat

Genieten
Boerderijrestaurant &
streekpakketwinkel

www.debaeckermat.nl
+31 (0)115 45 38 32

Reuzenberenklauwboor. Foto: Paulien van 't Westeinde

We hebben in het kader van dit project een bewustwordingscampagne opgezet onder de titel "HOUD EXOTEN EXOTISCH". Als eerste is er een flyer gemaakt die bedoeld is om een breed publiek bekend te maken met het fenomeen exoten. In het vervolg willen we ons richten op specifieke doel-

groepen, waaronder gemeente-medewerkers in de ruimtelijke ordening en onderhoud, evenals (aankomend) groenwerkers en hoveniers om hen tegemoet te komen in de praktische uitdagingen die bij het bestrijden van exoten komen kijken.

KORT NIEUWS

Wim Wisse met pensioen

Onze collega Wim Wisse gaat met pensioen. Wim wil ons zonder er al te veel aandacht op te vestigen, verlaten. Daarom nemen wij afscheid met deze foto's van Wim.

Wim op de website in 2009. Foto: SLZ

Schaken tegen Lucien Calle in 2007. Foto: SLZ

Wim op de website uit 2018. Foto: SLZ

Jaarverslag en jaarrekening

De afgelopen periode is hard gewerkt aan het jaarverslag van SLZ en de jaarrekening in 2022. Beiden moeten nog worden goedgekeurd door de accountantsdienst en de planning is dat deze eind juni met een goedgekeurde accountantsverklaring op onze website staan. De rapporten geven een goed overzicht van al het werk wat de vrijwilligers en medewerkers van SLZ in 2022 hebben uitgevoerd. Via onze website is ons jaarverslag in te zien onderaan de pagina: www.landschapsbeheerzeeland.nl/over-ons